

Коваленко М.П., Сумська облдержадміністрація

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНИХ МЕХАНІЗМІВ ВЗАЄМВІДНОСИН МІЖ УЧАСНИКАМИ РЕГІОНАЛЬНОГО АГРАРНОГО РИНКУ

У статті розглянуто шляхи підвищення ефективності механізмів функціонування регіонального аграрного ринку, надаються рекомендації щодо ціноутворення, контракції, впровадження нових біржових технологій.

Ключові слова: аграрний ринок, ціноутворення, контракція, біржові технології, іпотечне кредитування.

Відсутність дієвих обґрунтованих ринкових механізмів у функціонуванні аграрного регіонального ринку є однією з найбільш актуальних проблем, яка потребує вирішення. Розглянемо окремі шляхи розв'язання цієї проблеми, які стосуються впровадження ринкових механізмів ціноутворення, контракції і клірингу, електронних біржових торгів, іпотечного кредитування тощо.

Механізми ціноутворення на регіональному аграрному ринку повинні забезпечувати реалізацію одного з головних принципів його функціонування – сприяння рівномірності доходів в усіх ланках просування аграрної продукції до споживачів. Допоміжним інструментом у створенні ефективного механізму ціноутворення повинна стати система цінового моніторингу і ринкового аналізу, яка є складовою загальної інформаційної системи регіонального аграрного ринку. Робота з системою цінового моніторингу і ринкового аналізу дозволяє прогнозувати рівень цін і вивчати процеси конкуренції по основним видам сільськогосподарської продукції. Крім того, означена система надає можливість прогнозування ціни інфляційного очікування (Π_{io}). Ці ціни є дуже важливими для механізму ціноутворення на аграрному регіональному ринку. Взагалі, ціну інфляційного очікування можна визначити шляхом множення реальної ціни конкретного виду продукції (Π_p) в попередній період на індекс інфляції. Як міру інфляції логічно використовувати прожитковий мінімум по регіону, який розраховується щомісячно обласним статуправлінням. До того ж, останній є інтегрованим показником реальних змін у вартості продовольства і промислових товарів.

Відслідковуючи помісячну динаміку різниці Π_{io} і Π_p , можна виявляти наявність монополії або конкуренції на ринку тієї чи іншої продукції. Для цього доцільно ввести спеціальний показник диференційного потоку (ДП). Останній визначається множенням $(\Pi_{io}-\Pi_p)$ на обсяги продукції, що продається або закуповується. При цьому з'являється можливість порівнювати різні види продукції через їх вартість. Визначення показника диференційного потоку дозволяє виявляти недоплачені виробникам (за рахунок різниці в цінах) суми. ДП має від'ємне значення у випадку боротьби за те, щоб реалізація

продукції здійснювалась визначеному переробнику в умовах переваги конкуренції над монополіями тенденціями. Отже по знаку ДП можна робити висновки про стан ринку при закупівлі продукції. Якщо значення показника ДП позитивне, це свідчить про перевагу монополії, і навпаки. Цю методику можна застосовувати як в оптовій, так і в роздрібній торгівлі. Особливо цікаво порівняти процеси при закупівлі і роздрібній реалізації однієї і тієї ж продукції.

Практична апробація наведеного вище методу визначення наявності монополії чи конкуренції в умовах аграрного ринку Сумської області показала, що через відсутність цілеспрямованої регуляторної політики на ринку переважає монополізм в закупівлях і конкуренція в реалізації. Проблеми підвищення конкурентоспроможності вирішуються за рахунок здавальників продукції (особливо це виражено на ринку м'яса). Розрахунки диференційних потоків показали, що у 2000 р. товаровиробникам аграрного сектора регіону недоплачено близько 840 млн. грн., з них майже 52 % залишилося у переробників сільськогосподарської продукції. Це підтверджує факт існування нерівності в розподілі доходів у ланках продовольчого ланцюга.

Взагалі, цінова політика на регіональному аграрному ринку має бути орієнтованою на ціни, що складаються під впливом платоспроможного попиту і пропозиції. Разом з цим, не виключається застосування деяких видів регульованих цін, а саме:

- цільових цін (нормативних індикаторів), які є основою для розрахунку цінових і нецінових форм підтримки сільськогосподарських товаровиробників; їх рівень визначається з урахуванням паритетного співвідношення цін на сільськогосподарську і промислову продукцію (послуги) в даному і базисному роках, або на основі нормативу витрат і необхідного для розширеного відтворення (для кожного важливого продукту) рівня рентабельності; досягнення ринком таких цін може здійснюватись шляхом встановлення певних правил торгівлі і ринкової поведінки, митних режимів, товарних інтервенцій і стимулювання попиту;

- гарантованих цін (цін підтримки), які можуть застосовуватись при поставках сільськогосподарської продукції для державних потреб (у т.ч. з метою здійснення інвестицій).

Механізм ціноутворення повинен певною мірою враховувати принцип еквівалентності міжгалузевого обміну в АПК, впровадженню якого на макрорівні може сприяти спеціальне законодавче забезпечення. Останнє має передбачати цільове спрямування бюджетних коштів на заходи загальнодержавного значення: охорону здоров'я, меліорацію, селекційно-насінницьку та селекційно-племінну справу, аграрну науку, будівництво об'єктів соціального та культурного призначення та ін. Забезпечити еквівалентність міжгалузевого обміну можливо при введенні певних цінових паритетів.

Під ціновим паритетом слід розуміти таке співвідношення між цінами на сільськогосподарську продукцію та спожиті в сільському господарстві промислову продукцію і послуги, при якому купівельна спроможність цін на сільськогосподарську продукцію по відношенню до промислової продукції і послуг зберігається на рівні базового періоду. Йдеться про те, щоб сільськогосподарські товаровиробники за виручені від реалізації власної продукції кошти мали можливість не тільки відновити використані в процесі виробництва продукції ресурси, але й здійснювати розширене виробництво. Окремі дослідники вважають, що базовим періодом може бути 1990 р., коли рівень рентабельності сільського господарства становив 37,3 %, але умови, які склалися на зерновому ринку в 2001 р., роблять цю пропозицію дискусійною.

Доцільним при вирішенні питань паритету цін є також математичне обрахування співвідношення цін обміну між переробною промисловістю і сільським

господарством. При цьому можна використовувати наступну формулу:

$$C = C_n + B_{овф} \cdot K_{нн} + C_{на} \cdot K_{нн} \cdot K_{об}, \quad (1)$$

де C – ціна продукції;
 C_n – собівартість продукції;
 $B_{овф}$ – вартість основних виробничих фондів;
 $K_{нн}$ – коефіцієнт норми прибутку;
 $C_{на}$ – собівартість продукції без суми амортизаційних відрахувань;
 $K_{об}$ – коефіцієнт обороту витрат.

Умовний розрахунок обмінних цін наведений в таблиці.

Удосконалення механізмів контракції на біржовому ринку регіону повинно включати в себе опрацювання таких видів біржових угод, як форвардні, ф'ючерсні та опціонні контракти.

Зупинимось на перевагах і особливостях кожного з цих видів контрактів. Форвардний контракт – це угода про взаємопередачу прав і обов'язків на реальний біржовий товар з відстроченим терміном поставки. Тривалість періоду між моментом укладання угоди і поставкою продукції може складати 3, 6, 9 місяців. За цей період контракт може бути перепроданий декілька разів до тих пір, доки не буде вичерпаний термін його дії. Укладання форвардних угод дає можливість сільгосптоваровиробникам самим авансувати виробництво і значно скорочувати витрати на зберігання продукції. Одночасно може виникнути певний ціновий ризик, ціна на реалізований товар з поставкою у майбутньому може змінитися, що спричинить фінансові втрати одного з контрагентів.

Таблиця

Схема розрахунку формування заготівельної, відпускнуї та роздрібної цін на молоко, грн. за 1 л

Види витрат	Сільське господарство	Переробна промисловість	Торівля
Власні витрати, грн.	0,36	0,07	0,01
Вартість сировини (продукції), грн.	0	0,46	0,63
Повна собівартість продукції, грн.	0,36	0,53	0,64
У тому числі амортизаційні відрахування, грн.	0,04	0,01	0,005
Собівартість продукції без амортизаційних відрахувань, грн.	0,32	0,52	0,625
Вартість основних фондів, грн.	0,33	0,11	0,056
Коефіцієнт норми прибутку	0,15	0,15	0,15
Термін виробничого циклу, міс.	12	12	12
Коефіцієнт оборотності	1	1	1
Прибуток на основні фонди, грн.	0,05	0,02	0,01
Прибуток на оборотні фонди, грн.	0,05	0,08	0,03
Всього прибутку, грн.	0,10	0,10	0,04

Оптова ціна, грн.	0,46	0,63	0,68
ПДВ (20 %), грн.	-	-	0,14
Роздрібна ціна, грн.	-	-	0,82

Ф'ючерсна торгівля є формою біржової торгівлі за допомогою ф'ючерсних контрактів. Останні являють собою стандартизовані по всім параметрам (окрім ціни товару, що поставляється) біржові договори на поставку біржового активу в зазначений строк за ціною, що визначена сторонами при укладанні угоди. Для створення ринку ф'ючерсів в системі біржового регіонального ринку необхідно здійснення комплексу організаційних заходів (рисунок):

Сільськогосподарські товаровиробники, які стануть учасниками ф'ючерсного ринку, зможуть отримати наступні переваги:

- зменшити рівень ризику від коливання цін на ринках реальних товарів за рахунок страхування при передачі ф'ючерсів;
- отримати прогнози щодо рівня цін (на продукцію, яка ще не вироблена, але буде вироблена);
- забезпечити певний рівень прибутковості в умовах несприятливої кон'юнктури ринку;
- зменшити розміри резервних капіталів тощо.

Дуже важливим моментом здійснення ф'ючерсної торгівлі є визначення ціни ф'ючерсного контракту або його вартості. Вартість ф'ючерсного контракту може бути визначена як така його ціна, при якій інвестору вигідна як купівля самого активу на ринку реального товару і наступне його збереження до моменту використання і отримання доходу від нього, так і купівля ф'ючерсного контракту на цей актив. Можливо здійснити математичний розрахунок вартості контракту за формулою:

$$C_a = C_{ppm} + C_{ppm} \cdot P \cdot (D/360), \quad (2)$$

де C_a – вартість ф'ючерсного контракту на біржовий актив;

C_{ppm} – ринкова ціна активу А на ринку реальних товарів;

P – банківський відсоток по депозитах + відсоток витрат на збереження і транспортування для випадку реального товару;

D – число днів до закінчення терміну дії ф'ючерсного контракту, або його закриття.

Ще одним різновидом біржових контрактів, які раніше не використовувалися в системі економічних відносин аграрного ринку регіону, є опціонні контракти або біржові опціони.

Умови застосування опціонів на біржі є стандартизованими по всім параметрам, окрім ціни опціону. Отже для опціонів діють такі ж правила і механізми, що і для ф'ючерсних контрактів. Відмінною рисою опціону є його ціна, вона встановлюється як премія, яку покупець опціону виплачує його продавцеві за своє право вибору виконати опціон або відмовитися від його виконання.

Перевагою опціонів є:

- висока рентабельність операцій з опціонами;
- мінімізація ризиків для покупця опціонів;
- багатоваріантність вибору стратегій;
- можливість проводити операції з опціонами такого ж характеру, як і з ф'ючерсними контрактами.

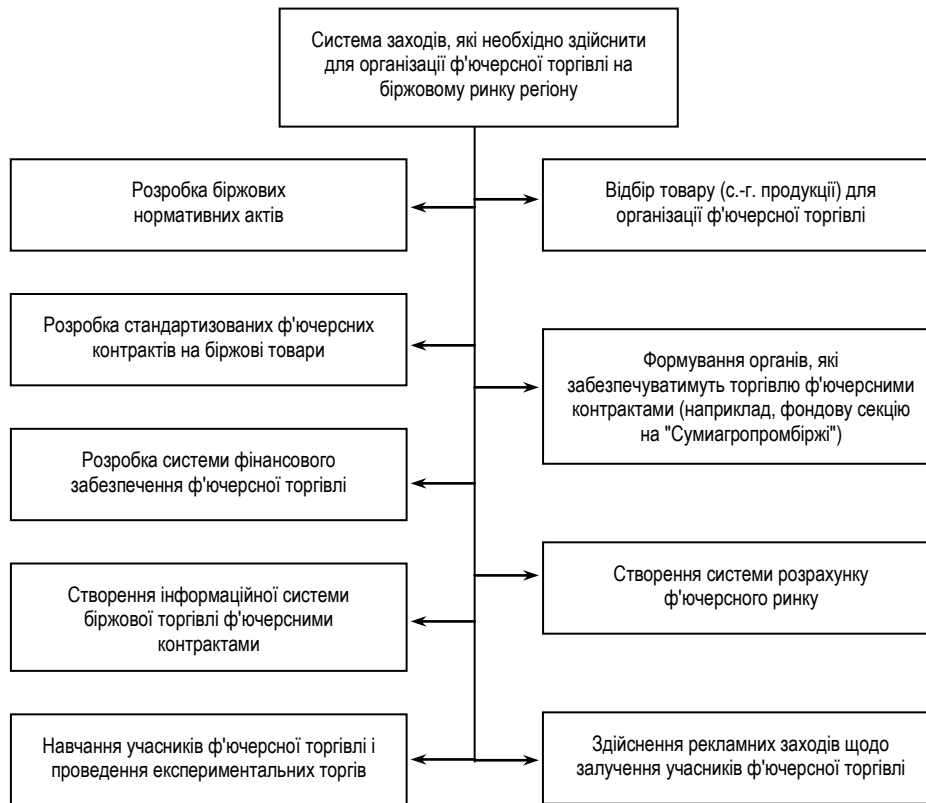

Рис. Заходи щодо організації ф'ючерсної торгівлі

Взагалі ціна опціону складається з двох частин: внутрішньої вартості і тимчасової вартості. Внутрішня вартість – це сума, яку можна отримати за опціон, якщо б він завершився сьогодні. Вона визначається співвідношенням між ціною виконання і ринковою ціною активу, який покладено в основу опціону. Тимчасова вартість опціону – це різниця між ціною опціону (премією) і його внутрішньою вартістю. Існують різні типи опціонів і опціонних стратегій, вони впливають на методику розрахунку ціни опціону.

Наприклад, вартість опціону “колл” можна розрахувати за формулою Блека-Шоулза, яка має наступний вигляд:

$$B_k = C_a \cdot N(d_1) - C_o / (1 + \Pi)^T \cdot N(d_2), \quad (3)$$

де B_k – вартість опціону “колл” на даний момент;

C_a – поточна ціна активу;

C_o – ціна виконання опціону;

Π – безризикова процентна ставка;

T – часовий інтервал;

$N(d_1), N(d_2)$ – ймовірності, що знаходяться за допомогою таблиці значень ряду нормального розподілу ймовірностей.

Більш активному застосуванню на біржовому ринку регіону ф'ючерсної та опціонної торгівлі сприятимуть розвиток клірингової системи та впровадження механізму електронних торгів. Завданнями подальшого розвитку клірингової системи на регіональному біржовому ринку є:

- скорочення витрат по клірингу та по рахунках, які припадають на одну угоду (або утримання їх росту);
- прискорення процесу клірингу та розрахунків шляхом скорочення строків здійснення клірингових та розрахункових операцій;
- інтернаціоналізація клірингу та розрахунків (введення правил світового фондового та ф'ючерсного ринків).

Перехід на електронну форму біржових торгів стає можливим завдяки комп'ютеризації економіки та розвитку нових засобів зв'язку. Це сприятиме розширенню біржового ринку та його глобалізації, здешевленню торгівлі, спрощенню багатьох процедур біржового торгу, автоматизації процесів клірингу та розрахунків і т.д.

Електронні торги включають в себе три модулі: метчинг, акцепт, звітність. Модуль “метчинг” – це автоматична система звірення і підбору клієнтів (а саме введення всіх заявок, укладання угод між поданими і зустрічними заявками, яке залежить від пріоритетності цін і часу подання заявок). Модуль “акцепт” містить у собі завершальні переговори між брокерами, здійснення індикативних котирувань вартості угод. Цей модуль працює за принципом “дошки об'яв”. Третій модуль – “звітність” – включає в себе звіти по торгівельним операціям, які надаються і продавцям, і покупцям. В межах модуля йде обробка інформації і підготовка кінцевих версій у комп'ютерній системі електронних торгів. Якщо

розмір угод невеликий, достатньо використання лише модуля “акцепт”.

Прискоренню розвитку аграрного ринку, обігу і перерозподілу земельних ресурсів сільськогосподарського призначення і, як наслідок, формуванню земельного ринку, сприятиме механізм іпотечного кредитування. Під цим механізмом розуміють послідовність і спосіб надання іпотечних кредитів, що передбачає вибір варіанта іпотечної позики, оцінку нерухомості як предмета застави та погашення іпотечного кредиту. З метою забезпечення іпотечного кредитування доцільним є створення в регіоні певної інфраструктури іпотечного кредитування (філії земельного банку, спеціалізованих іпотечних компаній, ріелторських фірм), відсутність яких на сьогоднішній день, частково обумовлена недосконалістю законодавчої бази іпотечного кредитування.

До переваг іпотечного кредитування належить те, що наявність різних варіантів іпотеки робить її доступною для позичальників і зменшує ризик кредиторів. Заставні угоди обертаються на вторинному ринку цінних паперів, який запезпечує постійне надходження коштів із регіонів, що мають залишки кредитних ресурсів в ті регіони, де спостерігається їх нестача. Система іпотечного кредитування також надає можливість відвернути кошти з поточного обігу у внутрішні нагромадження, створити сприятливі умови для призупинення не тільки інвестиційної, але й інфляційної кризи.

З огляду на вищезазначене можна зробити висновок, що саме удосконалення, розвиток і впровадження вищезазначених механізмів регіонального аграрного ринку дозволить сформувати систему, яка органічно інтегрується у світовий ринок і буде найбільш сприятливою для всіх учасників.

Summary

The article shows how the mechanisms of agricultural market functioning can be improved, it also offers recommendations on the following issues: price formation, contractual relations, implementation of new board exchange technologies.

Коваленко, М.П. Впровадження ефективних механізмів взаємовідносин між учасниками регіонального аграрного ринку / М.П.Коваленко // Вісник Української академії банківської справи.- 2002.- № 1.- С. 86-90.